

► *'You couldn't find a better job'*

Een archeologisch tekenaar in de Oriënt

Het Non-Professional Archaeological Photographs project¹ heeft onlangs honderden brieven en foto's verkregen van Terry Ball (1931-2011), die in het midden van de twintigste eeuw (1957-1967) als archeologisch tekenaar werkzaam was op diverse opgravingen in het Midden-Oosten. Een impressie van het dagelijks leven en de werkzaamheden.

In den beginne

Op voordracht van de bevriende tekenaar John Carswell werd Terry in oktober 1957 door de befaamde archeologe Kathleen Kenyon aangesteld als 'tekenaar van kleine vondsten' voor haar expeditie naar Tell es-Sultan, het oude Jericho. Slechts kort daarvoor had hij zijn studie Schilderkunst aan de Royal College of Art in Londen afgerond. Geënthousiasmeerd door de verhalen van Carswell die er zelf enkele seizoenen had gewerkt, vertrok Terry zonder enige archeologische ervaring, maar vol goede moed, naar de Oriënt.

Het mag geen verrassing zijn dat het werk hem in eerste instantie zwaar viel. Het vervaardigen van schematische weergaven en doorsnedes van objecten op schaal, vroeg om een andere werkwijze dan dat Terry op de kunstacademie was geleerd. Het was alleen dankzij de begeleiding van een ervaren collega en de vele oefeningen die Terry maakte, dat hij in staat was om zich geleidelijk van de juiste techniek meester te maken.

Thom Peterse en **Marlijn Bronninkreef** studeren geschiedenis aan Instituut Archimedes, de lerarenopleiding van de Hogeschool Utrecht. **Bart Wagemakers** is bij dit instituut werkzaam als docent en onderzoeker. Daarnaast is hij als gastonderzoeker verbonden aan de Capaciteitsgroep Archeologie van de Universiteit van Amsterdam

De jonge tekenaar moest ook wennen aan de werkomstandigheden. De werkdag begon om 7.00 en eindigde om 16.30 uur, waarbij het ontbijt (9.30-10.00 uur) en de lunch (12.30-13.30 uur) de enige momenten van rust waren. Bovendien waren de meeste expeditieleden de hele dag buiten op de *tell* (ruïneheuvel) aan het werk, terwijl hij – eenzaam – in zijn werkkamer in het opgravingshuis zat.

Een zware tijd

De werkzaamheden, werkdruk en eenzaamheid veroorzaakten bij Terry een depressie. Het tekenwerk – het wegwerken van de 'leftovers' van voorgaande graafseizoenen – en het verblijf op de opgraving, waren anders dan hij zich had voorgesteld. In brieven aan zijn ouders klaagde hij onder andere over het gebrek aan tijd voor zijn grote passie: schilderen. Hij zat hele dagen in zijn werkkamer te tekenen en als de werkdag was afgelopen, was het te laat om goed bij daglicht te kunnen schilderen. Hoe ironisch dat de overige expeditieleden hem gelukkig prezen dat hij niet in de zon en het stof hoefde te ploeteren, terwijl Terry juist de eenzame en verstikkend hete werkkamer wenste te ontvluchten.

Na regen...

Na regen komt zonneschijn. Letterlijk. Na enkele weken van zwaarmoedigheid, besloot Terry het roer om te gooien. Zo paste hij de dagindeling aan: hij legde al om 15.00 uur het werk neer, zodat hij nog tijd had om in de zon te zitten en bij daglicht te schilderen. De verloren uren werden later ingehaald. Daarnaast werden de werkzaamheden uitdagender voor hem. In de zesde week van de expeditie trof het team een intact en goed geconserveerd graf aan. Kenyon was zeer verheugd met deze bijzondere vondst. Ze gaf Terry de opdracht om alle houten artefacten uit het graf op papier te tekenen en reconstrueren. Dit was dé inhoudelijke uitdaging waarop Terry wekenlang had gewacht.

Dagelijks leven

Het harde werken, in combinatie met de brandende zon, had zijn weerslag op de

gezondheid van de expeditieleden. Een aanzienlijk aantal mensen kampte met vermoeidheid en ziekte, waaronder dysenterie. De ziekteverschijnselen hielden lang aan en ebden pas weg nadat de winter diverse malen regen had gebracht. Desondanks omschrijft Terry in zijn brieven de sfeer in het opgravingskamp als goed en informeel. De meeste expeditieleden waren behulpzaam, op zondagen werden er excursies georganiseerd en in de avonden werd er regelmatig gezongen. Grote persoonlijkheden als Kenyon en Lady Wheeler werden eenvoudigweg aangesproken als Kay en Kim, al durfde Terry er zich nog niet aan te wagen.

Het sociale leven in het kamp speelde zich voornamelijk af in het opgravingshuis waar men niet alleen samenkwam voor de maaltijden, maar ook voor onderhoudende conversaties, het luisteren naar muziek én het nuttigen van alcoholische versnaperingen. Verder brachten de mensen hun privétijd vaak door in het veld dat achter het huis was gelegen. Daar stonden tussen de palm- en

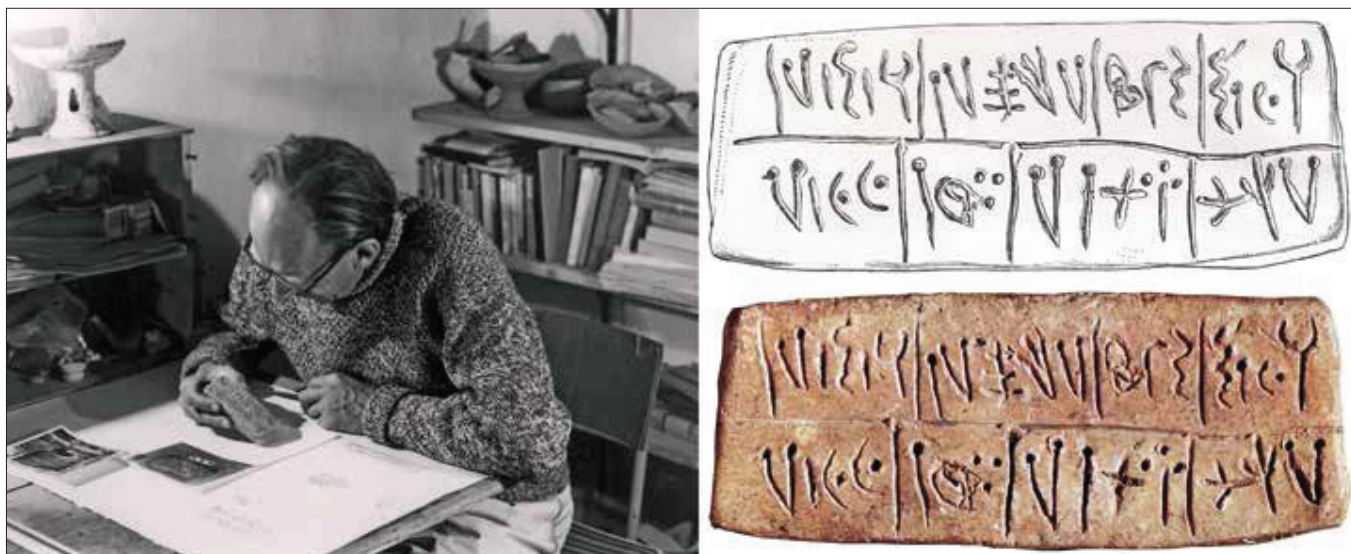
▲ Henk Franken, Charles Couâsnon en Kathleen Kenyon in Jericho. (FOTO: UCL, INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY)

▲ Reconstructie van een houten bank afkomstig uit het midden-bronstijd graf P19. Een detail uit Terry's brief (FOTO: NPAPH PROJECT) en de gepubliceerde versie.

◀ Terry Ball aan het werk in zijn werkkamer in Jericho (FOTO: UCL, INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY)

1 www.npaph.com. Zie ook Archeologie Magazine nummer 6 van 2008 en nummer 4 van 2013.

▲ Henk Franken bestudeert de kleitablet (FOTO: HENK FRANKEN ARCHIEF). Rechts: Terry's reproductie van de kleitablet (FOTO: NPAPH PROJECT)

Zijn correspondentie bevat voornamelijk beschrijvingen van de omgeving en activiteiten die hij naast zijn werk ondernam

bananenbomen de tenten van de expeditieleden opgesteld: *'The dig headquarters, as it has been called'*, aldus Terry.

Netwerk

De deelname aan de archeologische campagne in Jericho genereerde voor Terry niet alleen inhoudelijke kennis en ervaring, het leverde hem ook een belangrijk netwerk op. Zowel Kenyon als Charles Couâsnon van de *École Biblique* in Jeruzalem – die twee dagen per week aan deze opgraving deelnam – zouden enkele jaren later Terry contracteren voor archeologische activiteiten in Jeruzalem. Ook ontstond er in Jericho een bijzondere vriendschap met de Nederlander Henk Franken. In het verlengde van deze vriendschap ontstond al spoedig een zakelijke samenwerking. Anderhalf jaar na hun verblijf op de opgraving in Jericho, ontving Terry van Franken een telegram met daarin het verzoek om deel te nemen aan diens opgraving te Deir Alla.

Deir Alla

Eind december 1959 kreeg Terry van Franken te horen dat de Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (ZWO), de sponsor van de opgraving, instemde met het salaris van 2,5 Jordaanse dinar per week (zo'n 25 gulden). Hij aarzelde geen moment en vertrok naar de

opgraving in de Jordaanvallei die begin januari 1960 startte. De samenwerking verliep goed; in de graafseizoenen van 1962 en 1964 nam Terry het tekenwerk weer voor zijn rekening.

In tegenstelling tot zijn beginperiode in Jericho, kostte het tekenwerk hem nu nauwelijks moeite. In de brieven naar zijn ouders beschrijft hij zijn werkzaamheden in Deir Alla dan ook minder uitgebreid. Een uitzondering hierop vormt de vondst van vier bijzondere kleitabletten. Twee waren beschreven met tekens van een onbekend schrift. Op de twee andere tabletten was alleen een aantal stippen zichtbaar. Het documenteren van deze vondst maakte diepe indruk op hem: *'It's marvelous to draw the thing – letters that possibly have never been drawn before – except by the chap who made the thing'*.

De omgeving

Aangezien Terry's werkzaamheden in Deir Alla over het algemeen niet vernieuwend of uitdagend voor hem waren, bevat de correspondentie voornamelijk beschrijvingen van de omgeving en activiteiten die hij naast zijn werk ondernam. Met veel woorden beschrijft hij de omgeving van de tell, het nabij gelegen Palestijnse vluchtelingenkamp en een traditionele bruiloft die hij bijwoonde. Hij was diep onder de indruk van de tocht die hij samen met archeologe Diana Kirkbride door

het gebied maakte, op zoek naar graven van de vroegere bewoners van de tell. De sprinkhanenzwerm die ze onderweg tegenkwamen, krijgt in de brief de nodige aandacht. Het feit dat er uiteindelijk geen graven werden gevonden, lijkt slechts bijzaak. En de reden waarom hij toch bleef deelnemen aan de georganiseerde excursies naar andere opgravingen? *'As always I go on these journeys for the ride – to see the mountains etc., for I know I will never understand the archaeology'*...

Jeruzalem

Naast zijn werkzaamheden in Deir Alla, was hij in de jaren '60 ook actief in Jeruzalem. De goede prestaties in Jericho hadden ertoe geleid dat Kenyon hem had benaderd voor haar opgravingscampagne in de 'City of David' (1961-1967). Aangezien zijn rol hier als tekenaar en surveyor goed te combineren was met zijn deelname aan andere opgravingen, stemde hij met het voorstel in.

In eerste instantie nam hij zijn intrek in de *British School of Archaeology*. Maar omdat het instituut op bepaalde momenten zeer drukbezet was, besloot hij een eigen appartement in het centrum van de stad te gaan huren. Gedurende de jaren dat hij in Jeruzalem verbleef, maakte Terry niet alleen kennis met veel nieuwe mensen uit de archeologische wereld, hij bleef ook contact houden met oude bekenden.

▲ Terry tijdens de opgraving in Jeruzalem. (FOTO: NPAPH PROJECT)

▼ Telegram waarin Henk Franken Terry uitnodigt voor zijn opgraving te Deir Alla. (FOTO: NPAPH PROJECT).

Heilige Grafkerk

Eén daarvan was Charles Couāsnon, die Terry in Jericho had leren kennen en waarmee hij na de opgraving regelmatig bleef afspreken. In 1964 benaderde Couāsnon hem voor een restauratieproject in de Heilige Grafkerk, waarbij Terry werd gevraagd om de architectuur van een katholieke en Armeense kapel te documenteren. Tot zijn grote vreugde bevonden de tekenkamer en werkbank zich midden in de kerk.

Naast de magnifieke werkomgeving vergde het restauratieproject ook nieuwe vaardigheden en zorgde het dan ook voor de uitdaging waarnaar Terry verlangde. Terwijl het op de opgravingen zijn taak was gevonden voorwerpen te tekenen, werd nu van hem verwacht dat hij de stratigrafie en grondtekening van dit deel van de kerk in kaart bracht. Bovendien vervaardigde hij een maquette van de katholieke kapel dat als uitgangspunt voor de renovatie zou dienen. Naar zijn ouders schreef hij dan ook volstaan: *'You couldn't find a better sort of job. It means drawing, cutting and wandering about looking at things (all up my street) and I'm very happy with the prospect and change of working'*.

Spanningen

Maar aan dit zorgeloze bestaan kwam in 1967 abrupt een einde. In de eerste helft

van dat jaar namen de spanningen tussen enerzijds Israël en anderzijds de Arabische buurlanden Egypte, Jordanië en Syrië in een rap tempo toe. Terry probeerde in de brieven zijn ouders nog gerust te stellen: hij was ervan overtuigd dat een geweldspiraal zou uitblijven. Het tegendeel bleek waar. Op maandag 5 juni, terwijl hij in de ochtend op weg was naar de Heilige Grafkerk, brak het geweld uit. Gelukkig kon hij bij vrienden schuilen waar hij enkele angstige nachten beleefde. Toen op 10 juni de oorlog was geëindigd, pakten de inwoners van Jeruzalem het dagelijks leven al gauw weer op. Net als Terry, die besloot om zijn werkzaamheden in de Heilige Grafkerk weer te hervatten.

Engeland

Geschrokken of niet, nog in 1967 besloot Terry om het Midden-Oosten voortgeod te

◀ Lunch in de Heilige Grafkerk, met Terry (uiterst links) en Charles Couāsnon (uiterst rechts, met pet). (FOTO: NPAPH PROJECT)

▶ In de tuin van de École Biblique, 1967. Eindelijk tijd om bij daglicht te schilderen. (FOTO: NPAPH PROJECT)

verlaten en terug te keren naar Engeland. Al snel bleek dat de archeologische kennis, vaardigheden en ervaring die hij in het Midden-Oosten had opgedaan, deuren voor hem openden.

Hij kwam in dienst van de *Directorate of Ancient Monuments and Historic Buildings* waar hij verantwoordelijk was voor de reconstructietekeningen van cultureel erfgoed die te bewonderen waren op de displays bij de monumenten en in publicaties. En dat deed hij niet onverdienstelijk, zoals blijkt uit zijn overlijdensbericht van 22 maart 2011 in *The Guardian*: *'For the millions of people visiting ruined medieval castles and monasteries each year, reconstruction drawings can reveal the former glories of the architecture and throw light on the vanished ways of life within their ancient walls. Terry Ball, who has died aged 79, was one of Britain's best-known and most influential artists in this field...'* ◀